

Õiguskantsler

Hr Andres Anvelt
Justiitsministeerium
info@just.ee

Teie nr

Meie 14.11.2014 nr 7-7/141329/1404720

Soovitus Uue Tallinna Vangla kinnipidamistingimused

Austatud härra justiitsminister

Vanglate veebilehelt selgub, et projekteerimisetappi on jõudnud uus Tallinna Vangla ning et vanglakompleks valmib kõige varem 2017. aastal.¹

Uute kinnipidamisasutuste puhul eeldatakse, et nende ehitamisel kõrvaldatakse sama tüüpi vanades asutustes tuvastatud puudujääke, mis on olulised kinni peetavate isikute õiguste seisukohalt ning need asutused on kaasajastatud ja kooskõlas kehtivate seadustest tulenevate nõuetega ning rahvusvaheliste kinnipidamisstandarditega. Paraku on õiguskantsler pidanud tuvastama ka uute kinnipidamisasutuste ehitamisel tehtud tõsiseid vigu. Nt tegi õiguskantsler 12.09.2014 kontrollkäigul Politsei- ja Piirivalveameti Lõuna prefektuuri korrakaitsebüroo arestimaja Jõgeva arestikambrisse kindlaks, et 2012. aastal valminud hoone juurde ei planeeritud kinnipeetute jalutushoovi, arestikambrite aknad on matistatud klaasiga ning kambrites asuvatel sanitaarnurkadel puuduvad küllaldaselt varjavad meetmed (sirmid vms).² Vaatamata sellele, et õiguskantsler on ka varem sarnast tüüpi asutuste kontrollimisel samade teemade osas soovitusi ja ettepanekuid teinud, ei arvestatud nendega uue Jõgeva kambri ehitamisel.³

Kuna õiguskantsleri seaduse § 1 lg 7 kohaselt on õiguskantsler ÜRO piinamise ning muu julma, ebainimliku või inimväärikust alandava kohtlemise ja karistamise vastase konventsiooni fakultatiivse protokollis⁴ artiklis 3 sätestatud riigi ennetusasutus, siis kuulub õiguskantsleri väärkohtlemist ennetava tegevuse hulka ka tähelepanekute ja soovitude tegemine seoses kavandatavate kinniste asutustega (sh vanglatega).⁵ Erilist tähelepanu pöörab õiguskantsler

¹ <http://www.vangla.ee/47540>.

² Vt õiguskantsleri 12.09.2013 kontrollkäik Politsei- ja Piirivalveameti Lõuna prefektuuri korrakaitsebüroo arestimaja Jõgeva ja Tartu arestikambritesse. www.oiguskantsler.ee.

³ Vt nt õiguskantsleri 12.04.2011 kontrollkäik Politsei- ja Piirivalveameti Ida Prefektuuri korrakaitsebüroo arestimaja Narva kambrisse, õiguskantsleri 03.12.2009 kontrollkäik Ida Politseiprefektuuri Narva ja Rakvere politseiosakonna arestimajja, õiguskantsleri 08.12.2008 kontrollkäik Lõuna Politseiprefektuuri Jõgeva arestimajja. www.oiguskantsler.ee.

⁴ <http://www.ohchr.org/en/ProfessionalInterest/Pages/OPCAT.aspx>.

⁵ Vt Un.Doc.E/CN.4/2000/58, p 30.

<http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G99/161/86/PDF/G9916186.pdf?OpenElement>.

Vt Un.Doc.E/CN.4/2001/67, p 43-45.

<http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G01/116/73/PDF/G0111673.pdf?OpenElement>.

seejuures sellele, kas kavandatav kinnine asutus arvestab võimalike haavatavate gruppide vajadustega nende kinnipidamistingimuste loomisel.

Toetudes õiguskantsleri aastatepikkusele kogemusele kinnistesse asutustesse kontrollkäikude läbiviimisel, samuti ÜRO põhimõtete kogumiku mis tahes viisil kinnipeetud või vangistatud isikute kaitse⁶ art 5 lõikes 2 ning piinamise ja ebainimliku või alandava kohtlemise või karistamise tõkestamise Euroopa komitee (CPT) standardite⁷ II osa punktis 52 sätestatule, näeb õiguskantsler antud kirja kontekstis haavatavate gruppide eelkõige naiskinnipeetavaid, alaealisi kinnipeetavaid, ning puuetega kinnipeetavaid.⁸

Eeltoodust tulenevalt soovib õiguskantsler juhtida Justiitsministeeriumi, mille valitsemisalasse projekteeritav Tallinna Vangla kuulub ning, mis omab aktiivset rolli uue vangla valmimises, tähelepanu järgmistele rahvusvahelistele kinnipidamisstandarditele, mis on olulisteks garantiideks välja toodud gruppide põhiõiguste ja -vabaduste kaitse tagamisel.

1. Naiskinnipeetavate kinnipidamistingimused

1. ÜRO inimõiguste ülddeklaratsiooni⁹ art 2 ütleb, et igaühel peavad olema kõik selle deklaratsiooniga välja kuulutatud õigused ja vabadused, olenemata sh soost. ÜRO kodaniku- ja poliitiliste õiguste rahvusvahelise pakti¹⁰ art 10 lg 1 järgi on kõikidel isikutel, kellelt on võetud vabadus, õigus humaansetele kohtlemisele ja inimvääriskuse austamisele. Pakti art 3 kohaselt kohustuvad riigid tagama meestele ja naistele võrdse õiguse kasutada kõiki paktis ettenähtud kodaniku- ja poliitilisi õigusi. Diskrimineerimiskeeld soo alusel sisaldub ka ÜRO majanduslike, sotsiaalsete ja kultuurialaste õiguste rahvusvahelise pakti¹¹ artiklis 3 ning ÜRO konventsioonis naiste diskrimineerimise kõigi vormide likvideerimise kohta¹² (eelkõige artiklites 1 ja 2). Sama põhimõtet toonitab ka ÜRO kinnipeetavate kohtlemise standard-miinumireeglite¹³ art 6 lg 1. ÜRO eeskirjade, mis käsitlevad naiskinnipeetavate kohtlemist ja naiskurjategijatele määratavaid mittevabaduskaotuslikke karistusi (Bangkoki eeskirjad)¹⁴ art 1 lisab, et diskrimineerimiskeeldu põhimõttest tulenevalt tuleb arvestada naiskinnipeetavate eriliste vajadustega. Selliste vajaduste rahuldamist ei tohiks aga pidada diskrimineerivateks meeste suhtes.

2. Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni (EIÕK)¹⁵ art 14 järgi tagatakse konventsioonis sätestatud õiguste ja vabaduste kasutamine ilma mingi diskrimineerimiseta selliste tunnuste alusel nagu mh sugu. Diskrimineerimiskeeldu printsiip sisaldub samuti Euroopa Nõukogu Ministrite Komitee soovitusel Rec(2006)2 Euroopa vanglareeglistiku kohta (Euroopa vanglareeglistik)¹⁶ artiklis 13 ning selle olulisust rõhutab CPT standardite VII osa p 22 ja p 25.

⁶ <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/DetentionOrImprisonment.aspx>.

⁷ <http://www.cpt.coe.int/en/docsstandards.htm>.

⁸ Antud kirjas kasutatakse mõistet kinnipeetav süüdimõistetud kurjategija tähenduses. Samas kohalduvad alljärgnevad standardid suures osas ka laiemale kinni peetavate isikute ringile (nt ka vahistatutele).

⁹ <http://www.un.org/en/documents/udhr/>.

¹⁰ <http://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/ccpr.aspx>.

¹¹ <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CESCR.aspx>.

¹² <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CEDAW.aspx>.

¹³ <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/TreatmentOfPrisoners.aspx>.

¹⁴ <http://www.ohchr.org/Documents/ProfessionalInterest/BangkokRules.pdf>.

¹⁵ http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_ENG.pdf.

¹⁶ <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=955747>.

3. Kuivõrd üldjuhul lähtuvad riigid vanglate ja kinnipidamisrežiimide loomisel valdavalt täiskasvanud meessoost kinnipeetavast¹⁷, siis tähendab naiste humaanse kohtlemise ja inimväärikust austavate kinnipidamistingimuste kontekstis diskrimineerimiskeeld naiste suurema haavatavuse tunnistamist ning nende soost tulenevate iseärasuste ja erinevate vajadustega arvestamist.¹⁸

4. Täpsemaid juhiseid naiskinnipeetavate kinnipidamistingimuste kohta annavad juba ülalmainitud ÜRO kinnipeetavate kohtlemise standard-miinumireglid ning ÜRO Bangkoki eeskirjad, samuti Euroopa vanglareeglistik ning CPT standardid.

1.1 Eraldihoidmise põhimõte

5. ÜRO kinnipeetavate kohtlemise standard-miinumireglite art 8 sätestab eraldihoidmise printsiibi, mille punkti (a) kohaselt paigutatakse naised meestest eraldi asutusse. Kui kinnipidamisasutus võtab vastu nii mehi kui naisi, tuleb tagada, et naised oleksid paigutatud meestest täiesti eraldiseisvatesse hoonetesse.¹⁹

6. Euroopa vanglareeglistiku art 18 lg 8 p (b) järgi paigutatakse meeskinnipeetavad eraldi naiskinnipeetavatest. Reeglistiku art 18 lg 9 järgi on erandite tegemine lubatud ühistegevustes osalemiseks. Kuid need kinnipeetavate grupid peavad olema eraldatud alati ööseks, kui nad ei ole andnud nõusolekut ühiseks kinnipidamiseks ning vangla juhtkonna hinnangul on selline kinnipidamine nende kinnipeetavate huvides.

7. CPT standardite VII osa punktis 24 asub CPT seisukohale, et riigi kohustus hoolitseda kinnipeetavate eest hõlmab ka kohustust kaitsta neid isikute eest, kes võivad neile halba soovida. CPT praktikas on kerkinud sagedamini probleeme naiste väärkohtlemisest meeste poolt (iseäranis seksuaalne ahistamine, sh seksuaalse varjundiga verbaalne ahistamine), kui riik ei suuda paigutada naiskinnipeetavaid omaette kohta. Üldjuhul peaks naissoost kinnipeetavate majutuspaik olema sama asutuse meessoost kinnipeetavate omast füüsiliselt eraldatud. CPT märgib, et mõni riik on hakanud looma eritingimusi kinnipeetavatest paaridele, võimaldamaks neile ühist elukeskkonda, ja/või mõningal määral lubama meeste ja naiste lävimist vanglas. Samas toonitab CPT, et selliste korralduste aluseks peab olema kinnipeetavate nõusolek ning veendumus, et kõnealused isikud oleksid hoolikalt valitud ja nende üle teostataks piisavat järelevalvet.

8. Niisiis, ennetamiseks naiskinnipeetavate väärkohtlemise võimalikkust, tuleb siiski lähtuda sellest, et juhul kui mees- ja naiskinnipeetavate osakonnad on omavahel ühendatud või kui

¹⁷ Quaker UN Office. Women in prison. A commentary on the UN Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners, lk 7-10. http://www.peacewomen.org/assets/file/Resources/NGO/HR_Prisoners_QUNO_2008.pdf.

¹⁸ Tuleb tähele panna, et alaealiste naiskinnipeetavate vajadused erinevad täiskasvanud naiskinnipeetavate vajadustest. UN Office on Drugs and Crime. Handbook for prison managers and policymakers on Women and Imprisonment, lk 2. <http://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/women-and-imprisonment.pdf>.

¹⁹ Seejuures on oluline ÜRO kinnipeetavate kohtlemise standard-miinumireglite art 53 lõikes 1 sätestatud põhimõte, et naiskinnipeetavate üle peaksid järelevalvet teostama üksnes naissoost vanglaametnikud. Art 53 lg 2 kohaselt ei tohi ükski meessoost vanglaametnik siseneda naiskinnipeetavate eluhoonesse ilma et temaga oleks kaasas naissoost vanglaametnik. Sama sätte lg 3 ütleb, et naiskinnipeetavate üle järelevalvet teostada tohivad üksnes naissoost vanglaametnikud. See reegel ei puuduta meessoost töötajaid nagu nt arste või õpetajaid, kes täidavad oma erialaseid kohustusi.

Kaitsmaks naiste privaatsust ei tohi meessoost vanglaametnikul olla juurdepääsu naiste sanitaarruumidele või kohtadele, kus naisi võidakse näha lahti riietatuna. Vanglaametnike meeskonna loomisel tuleb lähtuda eelkõige naiskinnipeetavate turvalisuse tagamisest ja mitte töötajate võrdsusest soolisest esindatusest. Vt viide 14, lk 23.

Ka CPT standardite VII osa punktis 24 märgitakse, et naiskinnipeetavatega tegelev personalist enamiku peaksid moodustama naised.

naised ja mehed jagavad ühiseid ruume, ei tohi olla kunagi võimalik meeste füüsiline juurdepääs naiskinnipeetavatele. Et vältida verbaalset naiskinnipeetavate ahistamist, ei tohi mees- ja naiskinnipeetavatel olla võimalik üksteist näha ega kuulda.²⁰ Naiste paigutamine meestevangla juurdeehitustesse kätkeb endas riski naiste julgeolekule. See omakorda tähendab, et naiste erivajadustega võidakse mitte arvestada, kuna vangla režiim lähtub enamuse ehk meeste vajadustest.²¹

9. Samuti ei ole naistele, kes on paigutatud meestevanglasse, tihti tagatud meestega võrdväärsed võimalused õppimiseks, töötamiseks ja erinevate programmide läbimiseks.²² Naiste ja meeste eraldihoidmise nõue tuleneb seega ka asjaolust, et meestevanglas on naistel väiksemad võimalused kasutada treeningvarustust ning koolituseks ja tööks mõeldud alasid. Kuigi Euroopa vanglareeglistik võimaldab teatud juhtudel mees- ja naiskinnipeetavate koosviibimist õppimise, töötamise ja erinevate programmide ajal, on selge, et selline lahendus ei tohiks olla saavutatud naiskinnipeetavate suuremasse ohtu seadmise hinnaga.²³

10. Eeltoodut arvestades asub õiguskantsler seisukohale, et ennetamaks naiskinnipeetavate väärkohtlemise võimalikkust, samuti tagamaks naistele nende vajadustele vastavad kinnipidamistingimused, tuleb uue Tallinna Vangla projekteerimisel arvestada naiskinnipeetavatele spetsiaalse(te) eluhoone(te) loomisega, mis on meeskinnipeetavate eluhoone(te)st füüsiliselt eraldatud.

1.2 Hügieen

11. ÜRO kinnipeetavate kohtlemise standard-miinimumreeglite art 13 järgi peab kõigil kinnipeetavatel olema vanni või duši kasutamise võimalus, ilmastikuga sobival temperatuuril, nii tihti kui vajalik, kuid mitte vähem kui üks kord nädalas. Standard-miinimumreeglite art 15 kohaselt peavad kinnipeetavad hoolitsema enda hügieeni eest ning selleks tuleb neid varustada vee ning vajalike hügieenivahenditega. Lisaks sätestab miinimumreeglite art 16, et selleks, et kinnipeetavatel säiliks väljanägemine, mis oleks kooskõlas nende eneseaustusega, tuleb luua võimalused mh nõuetekohaseks juustehoolduseks.²⁴ ÜRO Bangkoki eeskirjade art 5 järgi peab naiskinnipeetavate majutuses olema naiste eriliste hügieenivajadustega arvestavad võimalused ja tarbed, sh juurdepääs veele.

12. Euroopa vanglareeglistiku art 19 lg 3 järgi peab kinnipeetavatel olema vaba juurdepääs sanitaarruumidele, mis vastavad hügieeninõuetele ja austavad privaatsust. Reeglistiku art 19 lg 4 kohaselt tuleb luua piisavad võimalused kinnipeetavate vanni või duši kasutamiseks ilmastikuga sobival temperatuuril vähemalt kaks korda nädalas (või vajadusel sagedamini). Seejuures kohustab sama sätte lg 7 vanglaid arvestama naiste eriliste hügieenivajadustega.

²⁰ Viide 17, lk 30.

²¹ Viide 18, lk 15-16.

²² Samas, lk 47.

²³ Viide 17, lk 31.

²⁴ Ühendkuningriigis kehtivas vanglateenistuse reeglistikus nr 4800 märgitakse, et on üldteada, et üks osa naiskinnipeetavate rehabilitatsioonist hõlmab nende enesehinnangu säilitamist ning selle tõstmist. Naiskinnipeetavate enesehinnangut mõjutab suuresti see, kas neil on võimalik hoida ennast, enda asju ning enda poolt kasutatavat ruumi puhtana. Enamuse naiste jaoks on enesehinnang seotud isikliku väljanägemisega, mistõttu soovivad nad omada erinevaid riideesemeid ning neid regulaarselt vahetada, kasutada meikimisvahendeid ning teha soenguid. Naiskinnipeetavate duširuum peaks asuma nende toas. Kui see ei ole võimalik, siis peab naiskinnipeetaval olema igapäevaselt võimalik kasutada vanni või dušši. Vt HM Prison Service Order nr 4800, G osa pp 3-4. <https://www.justice.gov.uk/offenders/psos>.

13. CPT standardite II osa p 49 ütleb, et inimliku keskkonna väga oluline komponent on ka püsiv võimalus korralike tualettruumide kasutamiseks ja hoolitsemise hügieeni eest. CPT märgib, et kambris peaks olema tualett (eelistatavalt kambril sanitaariosas) või tuleks liigse viivituse ja igal ajal (ka öösel) kinnipeetavad vajaduse korral kambrist tualetti lubada. Kinnipeetavatele peaks võimaldama oludele vastava pesemisvõimaluse. Samuti on soovitatav, et kambris oleks veevõrk. Standardite VII osa punktis 30 juhib CPT tähelepanu ka mitmele hügieeni- ja terviseküsimusele, kus naiskinnipeetavate vajadused oluliselt erinevad meeste omast. Punktis 31 märgitakse, et naiste hügieeni erivajaduste rahuldamise seisukohalt on eriti tähtis hõlbus ligipääs sanitaar- ja pesemisruumidele.

14. Eeltoodut arvestades asub õiguskantsler seisukohale, et uue Tallinna Vangla projekteerimisel tuleb naiskinnipeetavate hügieenivajaduste rahuldamiseks luua tingimused, mis võimaldaksid naistele vaba juurdepääsu privaatsust austavatele sanitaar- ja pesuruumidele.

1.3 Füüsiline tegevus ja treenimisvõimalused

15. ÜRO kinnipeetavate kohtlemise standard-miinimumreeglite art 21 lg 1 kohaselt peaks igal kinnipeetaval, kes ei ole kaasatud välitöösse, olema võimalik igapäevaselt vähemalt ühe tunni jooksul treenida värskes õhus käes. Sama artikli lg 2 ütleb, et sportimiseks tuleb tagada vastav ruum, seadmed ja varustus. ÜRO Bangkoki eeskirjade art 42 lg 1 sätestab kohustuse võimaldada naistele tasakaalustatud ning terviklikku tegevuskava, mis arvestab nende vajadustega.

16. Euroopa vanglareeglistiku art 27 lg 1 näeb ette iga kinnipeetava õiguse igapäevaseks treeninguks vabas õhus vähemalt ühe tunni jooksul. Reeglistiku art 27 lg 2 ütleb, et kui ilma tõttu ei ole vabas õhus treenimine võimalik, siis tuleb ette näha alternatiivsed võimalused, et kinnipeetavad saaksid treenida. Sama sätte lg 3 ütleb, et korralikult organiseeritud tegevused füüsilise aktiivsuse edendamiseks, samuti piisavate treeningu ning vaba aja võimaluste tagamine, peaks olema lahutamatuks vanglarežiimi osaks. Reeglistiku art 27 lg 4 kohaselt tuleb selliste tegevuste soodustamiseks vanglal muretseda asjakohased seadmed ja varustus.

17. CPT standardite punktis 47 toonitab CPT, et kinnipeetavate heaolu tagamisel on väga suur roll läbimõeldud tegevuskaval (töö, haridus, sport jne). Punktis 48 toob CPT eraldi välja vabas õhus sportimise olulisust. Enesestmõistetavalt peaksid spordirajatised olema piisavalt avarad ja võimalust mööda pakkuma varju halva ilma eest. Punktis 25 rõhutab CPT samuti seda, et kinnipeetavatel naistel peaks olema õigus sihipäraseks tegevuseks, sh spordiks, võrdsetel alustel meeskinnipeetavatega. Olenevalt asjaoludest võib vanglasiseste tegevuste võrdväarsuse eiramist käsitleda alandava kohtlemisena. Aruandes visiidi kohta Gruusiasse (Abhaasiasse) CPT/Inf (2009) 38 on CPT ühtlasi soovitanud, et vabas õhus spordirajatised asuksid maapinnal.²⁵

18. Eeltoodut arvestades asub õiguskantsler seisukohale, et uue Tallinna Vangla projekteerimisel tuleb naiskinnipeetavatele luua võimalused igapäevaseks füüsiliseks tegevuseks ja treenimiseks nii välis- kui siseruumides. See võib tähendada spetsiaalse(te) ala(de) või ruumi(de) eraldamist, vastava varustuse ja seadmete muretsemist.

²⁵ CPT aruanne visiidi kohta Gruusiasse: Abhaasiasse CPT/Inf (2009) 38, p 60. <http://www.cpt.coe.int/documents/geo/2009-38-inf-eng.pdf>

1.4 Emad-lapsed²⁶

19. ÜRO kinnipeetavate kohtlemise standard-miinumreeglite art 23 lg 1 ütleb, et naiskinnipeetavatega vanglas tuleb luua spetsiaalne majutus kogu vajalikuga sünnituseelseks ja sünnitusjärgseks hoolduse ja ravi perioodiks. Sama sätte lg 2 järgi olukorras, kus väikelaps lubatakse koos emaga vanglasse, tuleb luua kvalifitseeritud lapsehoid, kus laps saaks viibida ajal, mil ta ei ole ema hooldada.

20. ÜRO Bangkoki eeskirjade art 51 lg 2 järgi peab emaga vanglas viibiva väikelapse kasvukeskkond olema võimalikult sarnane vabaduses viibiva lapse kasvukeskkonnaga. Eeskirjade art 5 kohaselt tuleb tagada regulaarne veekasutamise võimalus lapsehoolduseks ning sh nendele naistele, kes on kaasatud söögitegemisse, kes on lapseootel või imetavad. Eeskirjade art 42 lg 2 kohaselt peab vangla režiim olema paindlik lapseootel, imetavate ning emade-lastete suhtes. Et emal oleks võimalik osaleda erinevates tegevustes, tuleb vanglas luua lapsehoiu võimalused.

21. Ka Euroopa vanglareeglistiku art 36 lg 2 ütleb, et vanglas viibivatele väikelastele tuleb luua kvalifitseeritud lapsehoid, kus nad saaksid olla ajal, mil vanem on hõivatud väikelapsega mitteseotud tegevustega. Sama artikli lg 3 järgi tuleb väikelapsed paigutada eraldi nende jaoks loodud ning nende heaolu tagavatesse ruumidesse.

22. CPT standardite III osa punktis 64 leiab CPT, et eriti vähekaitsitud kinnipeetavate kategooriasse kuuluvad sh vanglas viibivad emad ja väikelapsed. Punktis 66 märgitakse, et kui ema ja laps viibivad koos vanglas, tuleks neile luua tingimused, mis oleksid võrdväärsed lapsehoiuga ja kus neid abistaks väikelaste hoolduse alal pädev töötaja. CPT standardite VII osa punktis 29 toonitatakse, et eesmärgiks tuleks seada lapsekeskse elukeskkonna rajamine, mis oleks vaba vangistuse nähtavatest tunnustest, nagu vormiriietus ja kilisevad võtmed. Samuti tuleks astuda samme vanglas hoitavate vastsündinute liikumis- ja tunnetusoskuste normaalse arengu võimaldamiseks, nt rajada mängunurgad. Lapsehoiu kasutamine vanglas lubab naiskinnipeetavatel rohkem osaleda töös ja teistes vanglasisestes tegevustes.

23. Emad-lapsed tuleb paigutada nendele spetsiaalselt loodud hoonetesse, mis peaksid paiknema eraldi teiste kinnipeetavate eluhoonetest. Emadele peab võimaldama juurdepääsu köögile, et neil oleks võimalik valmistada oma lastele toitu.²⁷ Väikelastele peavad olema loodud eakohased mängu- ja treenimisvõimalused.²⁸ Emadel peavad olema teiste naiskinnipeetavatega võrdväärsed võimalused tööks, hariduse omandamiseks, sotsiaalprogrammides osalemiseks jne.²⁹ Seetõttu tuleb emade-lastete eluhoonesse luua lapsehoid, kus väikelapsed saavad viibida ajal, mil emad on hõivatud muude tegevustega.³⁰

24. Eeltoodut arvestades asub õiguskantsler seisukohale, et uue Tallinna Vangla projekteerimisel tuleb emadest naiskinnipeetavatele ja nendega vanglas viibivatele väikelastele luua teistest kinnipeetavatest eraldi lapsekeskse keskkonnaga majutuspaik. Emadele ja lastele tuleb tagada vaba juurdepääs privaatsust austavatele sanitaar- ja pesuruumidele ning köögile. Samuti tuleb luua väikelaste eakohased mängu- ja treenimisvõimalused nii sise- kui välitingimustes ning näha ette lapsehoiu võimalus.

²⁶ Selle alapunkti käsitlemisel tuleb arvestada õiguskantsleri 18.01.2011 justiitsministrile saadetud märgukirjas nr 6-1/100993/1007630 esitatud seisukohtadega.

²⁷ Viide 17, lk 54.

²⁸ Viide 18, lk 69.

²⁹ Viide 17, lk 86.

³⁰ Viide 18, lk 69.

1.5 Vanglaväline suhtlemine

25. ÜRO kinnipeetavate kohtlemise standard-miinumreeglite art 37 järgi peab kinnipeetavatel olema lubatud vajaliku järelevalve all sh kohtumine perekonnaga. ÜRO Bangkoki eeskirjade art 26 kohaselt tuleb soodustada naiskinnipeetavate kontakte sh oma perekonna ja lastega. Eeskirjade art 28 ütleb, et lastega kohtumised peavad leidma aset keskkonnas, mis soodustab külästusest positiivse kogemuse saamist, see puudutab ka personali vastavaid hoiakuid ja suhtumist ning lubab ema ja lapse füüsilist kontakti.

26. Ka Euroopa vanglareeglistiku art 24 lg 4 toonitab, et kinnipeetavate kokkusaamisi tuleb korraldada nii, et need võimaldaksid hoida ja luua perekondlikke suhteid nii loomulikult kui võimalik. Reeglistiku art 24 lg 5 kohaselt on vangla kohustatud aitama kinnipeetaval hoida sidet välismaailmaga.

27. CPT standardite II osa punktis 51 märgib CPT, et kinnipeetavate jaoks on väga tähtis kontakti säilitamine välismaailmaga. Eelkõige tuleb võtta tarvitusele meetmed, mis kindlustaksid kinnipeetavate suhtlemise oma perekonna ja lähemate sõpradega. Juhtprintsibiiks peaks olema välismaailmaga kontakteerumise edendamine. Punktis 52 toonitab CPT, et ta jälgib tähelepanelikult spetsiifilisi probleeme, mis võivad esile kerkida teatud liiki kinnipeetavate, näiteks naiste, noorukite ja välismaalaste puhul. Standardite VII osa punktis 28 nendib CPT, et paljud naised on vanglas esmahooldajaks lastele, kelle psüühikale võib vangistus avaldada ebasoodsat mõju.

28. Euroopa Nõukogu Parlamentaarne Assamblee on samuti juhtinud liikmesriikide tähelepanu sellele, et tuleb teha pingutusi, et parendada kinnipeetavate ja nende perekonnaliikmete kokkusaamiste tingimusi ja eelkõige luua vastavad ruumid, kus kokkusaajad saaksid privaatset aega veeta.³¹

29. Suur osa naiskinnipeetavatest on alaealiste laste emad ning tihtipeale peamised või ainukesed lapse hooldajad, mistõttu vanglasse paigutamise kaasnep lastest eraldumine seab nad suurema vaimse pingele alla.³² Vanglate ranget ja karistuslikku aspekti toonitav keskkond võib püsivalt kahjustada lapse psühholoogilist ja vaimset heaolu ning ema ja lapse omavahelisi suhteid.³³ Kuivõrd lapsed on paljude naiskinnipeetavatest emade jaoks elu hoidmise ja edasi liikumise jõuks, on lastega suhete katkemine neile suurimaks karistuseks.³⁴ Lapsed omakorda ei mõista tihtipeale, mis on nende emast eraldamise põhjuseks ning kannatavad seetõttu tihti emotsionaalsete ja arenguliste häirete all.³⁵

30. Niisiis lasub vanglatel kohustus tagada, et kinnipeetavate kohtumised toimuksid võimalikult vaikes ja meeldivas õhkkonnas. Kohtumiseks mõeldud ruum peab olema mugav ning võimaldama privaatust. Naiskinnipeetavatest emade ja nendega kohtuma tulnud laste jaoks võib olla raske leida kontakti, kui külästuseks mõeldud ruumis puuduvad mänguks ja ühistegevusteks vajalikud vahendid. Lastel on raske veeta külästusaega lihtsalt laua taga istudes ja rääkides. Kinnipeetaval ja külästajal peaks olema võimalik osaleda koos positiivsetes tegevustes, nt nagu

³¹ Euroopa Nõukogu Parlamentaarse Assamblee soovitus nr 1340 (1997)1, p 6 vi.

<http://assembly.coe.int/main.asp?Link=/documents/adoptedtext/ta97/erec1340.htm>.

³² Viide 17, lk 32. Viide 18, lk 10 ja 85.

³³ Viide 18, lk 62.

³⁴ Samas, lk 20.

³⁵ Viide 17, lk 71.

sportimine ja käsitöö. Pingevaba õhkkond soodustab „normaalsete“ suhete loomist ja nende hoidmist.³⁶

31. Vormis vanglaametnike juuresviibimine võib laste jaoks olla hirmutav. Reeglid, mis keelavad kohtumise ajal emade ja laste füüsilist kontakti, tekitavad lastes ja emades suurt nõrdimust. Ema võimalused oma lapsi füüsilise kontakti läbi lohutada ja oma kiindumust väljendada omavad suurt rolli laste heaolus ning emade-lastes omavahelistes suhetes. Meeldivas õhkkonnas ja mugavas keskkonnas naiskinnipeetavatest emade ja nende perekonnaliikmete kohtumised mõjutavad oluliselt kokkusaamiste arvu, kuna perekonnaliikmed soovivad sellistele kohtumistele tihemini tulla. Samuti mõjutab see positiivselt kokkusaajate omavaheliste suhete kvaliteeti, mis omakorda aitab oluliselt kaasa naiskinnipeetavate resotsialiseerimisele.³⁷

32. Oluline on meeles pidada, et lisaks kinnipeetava õigusele luua ja hoida sidemeid oma perekonna ja eelkõige lastega, on see niisamuti ka perekonnaliikmete ja eriti laste õigus saada suhelda oma vanglas viibivate vanematega. Seetõttu ei tohiks selliseid kokkusaamisi käsitleda kinnipeetava premeerimisena, vaid tuleb vaadelda neid kõigi kokkusaamisele tulevate poolte õigusega ning lähtuda sellest ka kokkusaamiste korraldamisel.³⁸

33. Eeltoodut arvestades asub õiguskantsler seisukohale, et uue Tallinna Vangla projekteerimisel tuleb luua kokkusaamistele tulnud isikutele mugav füüsiline keskkond ja meeldiv õhkkond, mis arvestab kokkusaajate privaatsusega ning soodustab suhete loomist ja nende hoidmist. Seejuures tuleb arvestada kokkusaamisele tulnud laste vajadustega, nt tagada mängu- või ühistegevuseks vajalike vahendite olemasolu. Vanglasse kokkusaamisele (sh lühiajalisele) tulnud lastele peab olema tagatud võimalus luua füüsiline kontakt oma vanemaga.

1.6 Avavangla tüüpi režiim

34. ÜRO kinnipeetavate kohtlemise standard-miinimumreeglite art 80 sätestab, et juba kinnipeetava karistuse kandmise alguses tuleb mõelda kinnipeetava tulevikule pärast vabanemist ning julgustada, samuti toetada kinnipeetavat suhete loomisel ning suhtlemisel väljaspool vanglat asutavate asutustega, mis võivad soodustada kinnipeetava suhteid tema perekonnaga ning toetada tema sotsiaalset rehabilitatsiooni. Standard-miinimumreeglite art 63 lg 2 ütleb, et kinnipeetavate paigutamine avatud tüüpi kinnipidamisasutusse, mis põhineb vastastikusel usaldusel ja mitte füüsilisel vabaduse piiramisel, soodustab kõige enam avatud asutusse hoolikalt valitud kinnipeetavate rehabilitatsiooni.

35. ÜRO Bangkoki eeskirjade art 45 kohaselt on vangla kohustatud kasutama võimalikult varases staadiumis naiskinnipeetavate suhtes maksimaalselt võimalusi, nagu nt avavangla, kergendamaks nende üleminekut vanglast vabadusse, vähendamaks nende stigmatiseerimist ning taastamaks nende kontakte perekonnaga.

36. Euroopa vanglareeglistiku art 3 sätestab, et kinnipeetava suhtes rakendatavad piirangud peavad olema minimaalselt vajalikud ja proportsionaalsed taotletava õiguspärase eesmärgi suhtes. Reeglistiku art 33 lg 3 ütleb, et kõigil kinnipeetavatel peab olema võimalik saada osa pärast vabanemist ühiskonnas hakkamasaamist soodustavatest meetmetest.

³⁶ Samas, lk 39-43.

³⁷ Viide 18, lk 63.

³⁸ Vt K. Žurakovskaja-Aru. Children's connections with imprisoned parents in Estonia. EUROCHIPS Special edition newsletter 2013.

http://lasteombudsman.ee/sites/default/files/IMCE/2013_justice_for_children_of_prisoners_ksenija.pdf.

37. Avatud tüüpi kinnipidamine (nt avavangla) võib sobida enam naiskinnipeetavatele, kuivõrd nende vägivallakuritegudes süüdimõistmisi on statistiliselt meeskinnipeetavatest vähem.³⁹ Et tagada emaga vanglas viibivale väikelapsele piisavat turvalisust ning rahuldada lapse tervise ja arenguga seotud vajadusi, sh võimaldada lapsel tihedamat suhtlemist välismaailmaga, paigutatakse mõnedes riikides nt ka emad ja väikelapsed avavanglasse.⁴⁰

38. Eeltoodut arvestades asub õiguskantsler seisukohale, et uue Tallinna Vangla projekteerimisel tuleb naiskinnipeetavatele luua teiste kinnipeetavatega võrdväärset võimalust sujuvaks üleminekuks vabasse ühiskonda. Selleks võib sobida teatud aja jooksul avavangla tüüpi režiimil viibimine.

2 Alaealiste kinnipidamistingimused

39. ÜRO lapse õiguste konventsiooni⁴¹ art 37 lg (c) kohaselt tuleb iga vabadusest ilma jäetud last kohelda inimlikult ja lugupidamisega üksikisiku sünnipärase inimväärikuse vastu viisil, mis arvestaks sellealase isiku vajadusi. Konventsiooni art 40 lõikes 1 rõhutatakse, et igal lapsel, keda kahtlustatakse, süüdistatakse või kes leitakse süüdi olevat kriminaalseaduse rikkumises, on õigus sellisele kohtlemisele, mis arvestab lapse väärikustunnet ja väärtushinnanguid, suurendab lapse austust inimõiguste ja teiste inimeste põhivabaduste vastu ning arvestab lapse vanust ja toetab lapse ühiskonda reintegreerimise taotlust ning tema omandatavat konstruktiivset osa ühiskonnas. Konventsiooni kommentaari punktis 89 rõhutatakse, et konventsioonis sisalduvaid põhimõtteid ja reegleid tuleb järgida kõigil juhtudel, kus lapsel on võetud vabadus. Lastele tuleb tagada füüsiline keskkond ja elamine, mis on kooskõlas rehabiliteerivate eesmärkidega; mis arvestab sh nende privaatsusvajadustega ning tagab võimaluse suhelda oma vanusekaaslastega; osaleda spordi-, füüsilise tegevuse-, kunsti- ning vabaaja tegevustes.⁴²

40. Euroopa Nõukogu ministrite komitee suuniste seletuskirjas lapsesõbraliku õigusemõistmise kohta⁴³ märgib komitee, et Euroopa Nõukogu liikmesriikides valitseb murettekitav suundumus kohelda noori õigusrikkujaid sarnaselt täiskasvanutega. On ilmselge, et tagada tuleb kõigi laste õigused, sealhulgas seadusega vastuollu sattunud laste omad. Üksnes karistamisele suunatud käsitusviis ei ole kooskõlas alaealiste üle õigusemõistmise juhtpõhimõtetega, mis on sõnastatud ÜRO lapse õiguste konventsiooni artiklis 40.⁴⁴

41. Täpsemaid juhiseid alaealiste kinnipidamistingimuste kohta annavad ÜRO alaealiste õigusemõistmise haldamiseks standardsed-miinumumreeglid (Pekingi reeglid)⁴⁵, ÜRO reeglid kinnipidamiskohas viibivate alaealiste kaitse kohta⁴⁶, alaealiste õigusrikkujate suhtes rakendatavate sanktsioonide ja meetmete Euroopa reeglid⁴⁷ ja CPT standardid.

³⁹ Viide 17, lk 13.

⁴⁰ Nt Saksamaal ja Hollandis. Vt viide 17, lk 49.

⁴¹ <http://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/crc.aspx>.

⁴² <http://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/docs/CRC.C.GC.10.pdf>.

⁴³ <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=CM/Del/Dec%282010%291098/10.2abc&Language=lanEnglish&Ver=app6&Site=CM&BackColorInternet=C3C3C3&BackColorIntranet=EDB021&BackColorLogged=F5D383>

⁴⁴ Vt suuniste seletuskirja lk 49.

http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/childjustice/Source/GuidelinesChildFriendlyJustice_ET.pdf.

⁴⁵ <http://www.ohchr.org/Documents/ProfessionalInterest/beijingrules>.

⁴⁶ <http://www.un.org/documents/ga/res/45/a45r113.htm>.

⁴⁷ <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1367113&Site=CM#>.

2.1 Eraldihoidmise põhimõte

42. ÜRO kinnipeetavate kohtlemise standard-miinumreeglite art 8 lg (d) järgi tuleb alaealisi kinnipeetavaid hoida täiskasvanud kinnipeetavatest eraldi.⁴⁸ Sama nõuet rõhutab ka ÜRO Pekingi reeglite art 26 lg 3, mille järgi tuleb alaealisi kinnipeetavaid paigutada täiskasvanud kinnipeetavatest eraldi asutusse või kui nad viibivad täiskasvanute vanglas, siis tuleb nad paigutada vangla eraldiseisvasse osasse. Ka ÜRO reeglites kinnipidamiskohas viibivate alaealiste kaitse kohta artiklis 29 sätestatakse, et kõigis kinnipidamisasutustes peavad alaealised olema eraldatud täiskasvanutest, v.a juhul kui nad on perekonnaliikmed. Vaid kontrollitud juhtudel võib alaealisi viia kokku hoolikalt valitud täiskasvanutega spetsiaalse tegevuse läbiviimiseks, kui sellel tegevusel on positiivne mõju alaealisele. Reeglite art 32 kohaselt peab alaealiste kinnipidamisasutuste kujundus ja füüsiline keskkond teenima rehabiliteerivaid eesmärke.

43. Euroopa vanglareeglistiku art 18 lg 8 p (c) kohaselt tuleb alaealised kinnipeetavad hoida eraldi täiskasvanutest. Sama sätte punkti (b) järgi tuleb mehed ja naised hoida eraldi, s.t ka alaealisi naiskinnipeetavaid ja alaealisi meeskinnipeetavaid tuleb hoida üksteisest eraldi. Sama sätte art 18 lg 9 lubab teha erandeid nende gruppide koosviibimiseks ühistegevustes osalemise ajaks. Reeglistiku art 11 lg 1 ütleb, et alaealisi kinnipeetavaid ei tohi paigutada täiskasvanute vanglasse, vaid tuleb ette näha neile spetsiaalselt loodud asutused. Reeglistiku art 11 lg 2 märgib, et kui alaealisi sellistes vanglates siiski erandlikel juhtudel hoitakse, tuleb näha ette spetsiaalsed regulatsioonid, mis arvestavad nende olukorra ja vajadustega. Reeglistiku art 35 lg 4 järgi olukorras, kus alaealised kinnipeetavad viibivad täiskasvanute vanglas, tuleb alaealised paigutada vangla eraldiseisvasse ossa, mis ei ole täiskasvanud kinnipeetavate kasutuses, v.a juhul kui see on alaealiste parimates huvides.

44. Alaealiste õigusrikkujate suhtes rakendatavate sanktsioonide ja meetmete Euroopa reeglite art 59 lg 1 rõhutab, et alaealisi ei tohi paigutada täiskasvanutega kinnisesse asutusse. Kui alaealised sellistesse asutusse siiski paigutatakse, tuleks nad paigutada eraldi eluhoonesse, v.a üksikutel juhtudel kui see on alaealiste parimates huvides. Reeglite art 59 lg 2 lubab sellest reeglist erandite tegemist alaealiste ja täiskasvanute ühistegevustes osalemise ajaks. Reeglite art 60 järgi tuleb meessoost ja naissoost alaealised paigutada eraldi asutusse või ühe asutuse eraldi üksustesse, v.a ühistegevuste ajaks.

45. Ka Euroopa Nõukogu ministrite komitee suuniste lapsedõbraliku õigusemõistmise kohta artiklis 20 märgitakse, et vabadusekaotusliku karistuse määramise korral tuleks lapsi reeglina täiskasvanutest eraldi kinni pidada ja seda tuleks teha nende vajadustele kohandatud ruumides.

46. Alaealiste eraldi hoidmise olulisust ning nende kinnipidamiseks positiivse keskkonna loomist on samuti rõhutanud endine Euroopa Nõukogu inimõiguste volinik Thomas Hammarberg oma seisukohas laste ja noorte õigusemõistmise kohta. Seisukohas märgib volinik, et alaealisi tuleb hoida täiskasvanutest eraldi ning selliselt, et nad ei näeks, kuuleks ega saaks muud moodi kontakteeruda täiskasvanute kinnipeetavatega. Alaealisi tuleb paigutada võimalikult väiksearvulistesse eluosakondadesse, kus oleks võimalik neile individuaalselt läheneda, mis oleksid lihtsalt juurdepääsetavad ning mis soodustaksid alaealise kontakte oma perekonnaliikmetega.⁴⁹

⁴⁸ ÜRO kinnipeetavate kohtlemise standard-miinumreeglite art 85 lg 1 ütleb omakorda, et vahistatud alaealised tuleb eraldada süüdimõistetud alaealistest. Sama sätte lg 2 ütleb, et vahistatud alaealisi eraldada täiskasvanutest eraldi ning reeglina paigutada eraldi asutusse.

⁴⁹ <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1460021>, p 7.3.

47. CPT standardite VI osa punktis 28 asub CPT seisukohale, et kõiki vabadusest ilma jäetud alaealisi, keda süüdistatakse või kes on süüdi mõistetud kuriteo toimepanemise eest, tuleks kinni pidada eraldi sellealiste tarbeks kohandatud kinnipidamiskeskustes, mille režiim vastab nende vajadustele ja mille personal on saanud vastava erikoolituse. Punktis 29 märgib CPT, et eeskujulik alaealiste kinnipidamisasutus tagab kinnipeetavatele nõuetekohase olme. Peale piisava suuruse, hea valgustuse ja ventilatsiooni peaksid alaealiste magamis- ja eluruumid olema korralikult sisustatud ja hästi kujundatud ning jätma positiivse visuaalse mulje. Samu põhimõtteid rõhutas CPT alaealiste tüdrukute ja noorte naiste kinnipidamisasutuste puhul oma aruandes visiidi kohta Kreekasse CPT/Inf (2010) 33.⁵⁰

48. Alaealiste kinnipeetavate eraldihoidmise põhimõte on olnud ka Euroopa Inimõiguste Kohtu (EIK) mitme kohtuasja läbivaks teemaks. Nt leidis EIK asjas *Güveç vs Türgi*, et eeluurimise all oleva alaealise kaebaja kinnipidamine täiskasvanute vanglas on rahvusvaheliste lepingutega vastuolus. Kohus tuvastas, et alaealise psühholoogilise iseloomuga probleemid said alguse täiskasvanute vanglasse paigutamisest ning et tema psühholoogiline seis halvenes vanglas viibimise ajal. Viie aasta jooksul, mis alaealine kaebaja oli täiskasvanute vanglas veetnud, sooritas ta korduvaid enesetapukatseid.⁵¹ Samuti asus EIK asjas *Çoselav vs Türgi* seisukohale, et Türgi rikkus EIÕK artiklit 2 (õigus elule), kui paigutas alaealise tema vabaduskaotusliku karistuse kandmise ajaks täiskasvanute vanglasse, väljendas ükskõiksust alaealise tõsiste psühholoogiliste probleemide suhtes ega võimaldanud saada tal meditsiinilist ja muud abi nende probleemide leevendamiseks.⁵²

49. Eeltoodule tuginedes asub õiguskantsler seisukohale, et uue Tallinna Vangla projekteerimisel tuleb alaealistele kinnipeetavatele luua spetsiaalse(d) eluhoone(d), mis on täiskasvanute eluhoone(te)st füüsiliselt eraldatud ning mille füüsiline keskkond teenib rehabiliteerivaid eesmärgi ning tagab alaealiste füüsilist ja vaimset heaolu.

2.2 Hügieen

50. Selle kirja punktis 1.2 käsitletud üldised nõuded vabale juurdepääsule sanitaarruumidele, mis vastavad hügieeninõuetele ja austavad privaatsust; samuti võimalus kasutada vanni või duši nii tihti kui vajalik, laienevad kõigile, sh alaealistele kinnipeetavatele. ÜRO reeglite kinnipidamiskohas viibivate alaealiste kaitse kohta art 34 rõhutab veel kord, et alaealisele kinnipeetavale tuleb tagada igakülgne juurdepääs sanitaarruumile. Sanitaarruumile juurdepääsu nõuet rõhutab ka alaealiste õigusrikkujate suhtes rakendatavate sanktsioonide ja meetmete Euroopa reeglite art 65 lg 2. Reeglite art 65 lg 3 kohaselt tuleb alaealistele kinnipeetavatele tagada võimalusel igapäevaselt vanni või duši kasutamine ilmaga sobival temperatuuril.

51. ÜRO Bangkoki eeskirjade art 5 järgi peab naiskinnipeetavate (sh alaealiste naiskinnipeetavate) majutuses olema naiste eriliste hügieenivajadustega arvestavad võimalused ja tarbed, sh juurdepääs veele. Ka Euroopa vanglareeglite art 19 lg 7 nõuab vanglatelt naiste (sh alaealiste naiskinnipeetavate) eriliste hügieenivajadustega arvestamist.

52. CPT standardite VI osa punktis 30 märgitakse, et mõnes kinnipidamisasutuses on CPT delegatsioonid märganud hoolimatust naiskinnipeetavate, sh alaealiste isikliku hügieeni tagamise vastu. Ometi on just neile eriti tähtis hõlbus ligipääs sanitaar- ja pesemisruumidele ning

⁵⁰ CPT aruanne visiidi kohta Kreekasse CPT/Inf (2010) 33, p 117. <http://www.cpt.coe.int/documents/grc/2010-33-inf-eng.pdf>.

⁵¹ EIK 20.04.2009 otsus asjas *Güveç vs Türgi*, pp 88-89.

⁵² EIK 18.03.2013 otsus asjas *Çoselav vs Türgi*, pp 69-70.

varustatus hügieenitarvete, näiteks hügieenisidemetega. Nende nappus võib võrduda alandava kohtlemisega.

53. Eeltoodut arvestades asub õiguskantsler seisukohale, et uue Tallinna Vangla projekteerimisel tuleb alaealistele kinnipeetavatele luua tingimused, mis võimaldaksid alaealistele vaba juurdepääsu privaatsust austavatele sanitaar- ja pesuruumidele.

2.3 Füüsiline tegevus ja treenimisvõimalused

54. Lisaks selle kirja punktis 1.3 väljatoodud üldistele nõuetele tagada kõigile kinnipeetavatele piisavad treeningu ning vaba aja sisustamise võimalused, sätestab ÜRO kinnipeetavate kohtlemise standard-miinimumreeglite art 21 lg 2, et vanglal tuleb alaealistele kinnipeetavatele tagada ruum, seadmed ja vahendid füüsiliseks tegevuseks ja treeninguks. ÜRO reeglites kinnipidamiskohas viibivate alaealiste kaitse kohta art 47 sätestab, et igal alaealisel peab olema tagatud talle vajalikus mahus igapäevane juhendatud füüsiline tegevus ja treening, sõltuvalt ilmast ka värskes õhus. Selleks peab olema loodud eraldi ala, muretsetud vajalikud seadmed ja varustus.

55. ÜRO Pekingi reeglite art 26 lg 4 toob esile põhimõtte, mille kohaselt alaealised naiskinnipeetavad ei tohi mingil juhul kogeda vähem hoolitsust, kaitset, toetust ja võrdväärset kohtlemist ega saada piiratumat väljaõpet kui noored meeskinnipeetavad. Seega tuleb ka alaealistele naiskinnipeetavatele mh tagada samaväärsed võimalused füüsiliseks tegevuseks ja treeninguks nagu alaealistele meeskinnipeetavatele.

56. CPT standardite VI osa punktis 31 toonitab CPT, et sihipärase tegevuse puudumine kahjustab iga kinnipeetavat, kuid iseäranis kahjulik on see alaealistele, keda iseloomustab eriline vajadus füüsilise ja intellektuaalse tegevuse järele. Alaealistele, kellelt on võetud vabadus, tuleks koostada täiemahuline programm, mis hõlmaks üldharidust, sporti, kutsekoolitust, meelelahutust ja teisi otstarbekaid tegevusi. Füüsilisel tegevusel peaks selles programmis olema tähtis osa. On väga tähtis, et tüdrukutele ja noortele naistele, kellelt on võetud vabadus, tagataks ligipääs seesugustele tegevustele samadel alustel, kui nende meessoost saatusekaaslastele. CPT toetub seejuures eespool viidatud ÜRO Pekingi reeglite art 26 lõikele 4.

57. Eeltoodut arvestades asub õiguskantsler seisukohale, et alaealistele tuleb luua võimalused igapäevaseks füüsiliseks tegevuseks ja treenimiseks nii välis- kui siseruumides. See võib tähendada spetsiaalse ala(de) või ruumi(de) eraldamist, vastava varustuse ja seadmete muretsemist.

2.4 Vanglaväline suhtlemine

58. Alaealise kinnipeetava vanglavälise suhtlemise korraldamisel tuleks lähtuda selle kirja punktis 1.5 välja toodud standarditest.

59. Lisaks nendele sätestab alaealiste õigusrikkujate suhtes rakendatavate sanktsioonide ja meetmete Euroopa reeglite art 83, et alaealistele tuleb tagada mh võimalus kokkusaamiseks oma perekonnaliikmetega. Reeglite art 84 järgi tuleb kokkusaamisi korraldada nii, et see võimaldaks alaealistel luua ja hoida „normaalseid“ suhteid ning soodustaks nende resotsialiseerimist. Sama põhimõtet on rõhutanud ka endine Euroopa Nõukogu inimõiguste volinik Thomas Hammarberg oma seisukohas laste ja noorte õigusemõistmise kohta.⁵³

⁵³ Viide 49, p 7.6.

60. CPT standardite VI osa punktis 34 rõhutab CPT kõigi kinnipeetavate kontaktide säilitamist välismaailmaga. Samuti toonitab CPT, et kontaktide edendamine võib olla väga kasulik alaealistele kinnipeetavatele, kellest paljudel on sotsiaalsete oskuste puudumisest või emotsionaalsest piiratusest tingitud käitumisprobleeme. CPT peab oluliseks rõhutada, et alaealiste kontakte välismaailmaga ei tohiks kunagi distsiplinaarmeetmena piirata ega keelata.

61. Eeltoodut arvestades asub õiguskantsler seisukohale, et uue Tallinna Vangla projekteerimisel tuleb luua kokkusaamistele tulnud isikutele mugav füüsiline keskkond ja meeldiv õhkkond, mis arvestab kokkusaajate privaatsusega ning soodustab suhete loomist ja nende hoidmist. Seejuures tuleb arvestada alaealiste kinnipeetavate vajadustega, nt tagada kokkusaamisruumis külastajatega ühistegevuseks vajalike vahendite olemasolu.

2.5 Avavangla tüüpi režiim

62. Pekingi reeglite art 29 lg 1 järgi tuleb teha pingutusi selleks, et võimaldada alaealistel viibida poolkinnistes asutustes nagu nt õppekodudes, vabanemisjärgses majutuses, päevaõppe keskustes, mis olulisel määral aitavad kaasa alaealiste ühiskonda reintegreerimisele. Reeglite art 29 kommentaaris rõhutatakse, et alaealiste kinnipeetavate vabadsuajajärgsele perioodile tuleks pöörata erilist tähelepanu ning selle õnnestumiseks luua alaealistele poolkinnised asutused. Selliseks poolkinniseks asutuseks võib olla ka nt avavangla.

63. ÜRO reeglites kinnipidamiskohas viibivate alaealiste kaitse kohta art 30 järgi tuleb luua alaealiste kinnipidamiseks avatud tüüpi asutused. Avatud kinnipidamine tähendab minimaalse või täieliku valveta meetmeid. Kinnises vanglas viibivate alaealiste arv peab olema selline, et see võimaldaks kinnipeetavate individuaalset kohtlemist. Alaealiste kinnipidamisasutus peab olema detsentraliseeritud ning sellise suurusega, et see võimaldaks ja soodustaks alaealiste kinnipeetavate omavahelisi kontakte ja suhete hoidmist perekonnaga.

64. Euroopa vanglareeglistiku art 35 lg 3 juhib tähelepanu sellele, et vanglast vabanenud alaealisi tuleb täiendavalt toetada.

65. Endine Euroopa Nõukogu inimõiguste volinik Thomas Hammarberg oma seisukohas laste ja noorte õigusemõistmise kohta on osutanud, et alaealiste korduvkuritegevuse määra kõrge tase seab küsimuse alla alaealiste kinnipidamise vajalikkuse ja tulemuslikkuse. Riikidel tuleb seetõttu keskenduda kinnipidamisasutusesse paigutatud alaealiste reintegreerimisele. Selleks tuleb luua igale alaealisele kinnipeetavatele tugivõrgustik, kuhu on aktiivselt kaasatud alaealise perekonnaliikmed ja kohalik omavalitsus. Tuleb ette näha meetmed, mis kindlustaksid alaealise edukat vabanemisjärgset siirdumist vabasse ühiskonda. Sellisteks meetmeteks tuleb lugeda täiendavaid väljasõidulubasid või ka poolkinnisel režiimil viibimist.⁵⁴ Nii palju kui võimalik, tuleb alaealistele võimaldada osaleda õppetegevuses väljaspool vanglat, s.t tavakooli õppetegevuses või koolituskeskustes läbiviidavates programmides.⁵⁵

66. Niisiis võib alaealise edukas toimetulek pärast vabanemist suuresti sõltuda sellest, kas kinnisest keskkonnast üleminek vabasse keskkonda on olnud piisavalt sujuv, et võimaldada alaealisel kohaneda eluga pärast vabanemist ning vajadusel juhendamise all harjutada rehabilitatsiooni käigus omandatud oskusi toimetulekuks vabas ühiskonnas.

⁵⁴ Vt p 7.6 Volinik toob näitena Hollandis toimivat süsteemi, mis lubab alaealistel käia tavakoolis, kuid öisel ajal kohustab neid viibima kinnipidamisasutuses.

⁵⁵ <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1460021>.

67. Eeltoodut arvestades asub õiguskantsler seisukohale ,et uue Tallinna Vangla projekteerimisel tuleb näha ette võimalused alaealiste kinnipeetavate suhtes avavangla tüüpi režiimi kohaldamiseks.

3 Puuetega kinnipeetavate kinnipidamistingimused

68. ÜRO puuetega inimeste õiguste konventsiooni ja fakultatiivprotokolli (CRPD)⁵⁶ art 1 järgi on konventsiooni eesmärgiks edendada, kaitsta ja tagada kõigi inimõiguste ja põhivabaduste täielikku ja võrdset teostamist kõigi puuetega inimeste poolt ning edendada austust nende loomupärase väärikuse vastu. CRPD art 14 lg 2 kohaselt tagavad osalisriigid, et kui puuetega inimestelt võetakse vabadus mis tahes menetluse käigus, on neil teistega võrdsel alustel õigus rahvusvaheliste inimõigustega kooskõlas olevatele tagatistele ning neid koheldakse kooskõlas konventsiooni eesmärkide ja põhimõtete, võttes muu hulgas tarvitusele ka mõistlikke abinõusid. CRPD art 15 lg 2 järgi võtavad osalisriigid tarvitusele kõiki tõhusaid seadusandlikke, halduslikke, kohtulikke ja muid meetmeid, et teiste inimestega võrdsel alustel vältida puuetega inimeste suhtes piinamise või julma, ebainimliku või alandava kohtlemise või karistamise rakendamist.

69. CRPD art 3 p (f) sätestab ühe konventsiooni põhimõttena juurdepääsetavuse printsiibi. Puuetega inimeste juurdepääsetavuse põhimõte sisaldub samuti parandatud ja täiendatud Euroopa sotsiaalharta⁵⁷. Sellele põhimõttele tuginev ja võrdsuse põhimõttest kantud CRPD art 9 ja Euroopa sotsiaalharta art 15 lg 3 panevad täpsemalt riigile kohustuse võtta kohaseid meetmeid, et tagada puuetega inimestele teiste inimestega võrdsel alustel juurdepääs sh füüsilisele keskkonnale, selgitades välja ning kõrvaldades takistused ja tõkked juurdepääsule. CRPD art 9 lg 1 punkti (a) ütleb, et neid meetmeid, mille raames tehakse kindlaks ja kõrvaldatakse juurdepääsu takistused ja piirangud, kohaldatakse mh järgmiste valdkondade suhtes: hooned, teed, transport ja muud sise- ja välisrajatised. ÜRO puuetega inimeste õiguste komitee üldkommentaari nr 2 (2014) artiklis 9 märgitakse, et muude sise- ja välisrajatiste hulka tuleb lugeda mh vanglaid. Kusjuures uute ehitiste puhul tähendab CRPD art 9 rakendamine seda, et ehitised on kohe kooskõlas juurdepääsetavuse põhimõttega.⁵⁸

70. ÜRO puuetega inimeste õiguste komitee osutas kokkuvõttes Aserbaidžaani esialgse raporti kohta punktis 31 sellele, et riik peab tagama kõigis kinnipidamisasutustes ja eriti vanglates ÜRO puuetega inimeste õiguste konventsiooniga kooskõlas olevad elutingimused.⁵⁹ Ühtlasi asus komitee pöördumise nr 8/2012 lahendamisel seisukohale, et osalisriikidel lasub kohustus tagada vangla juurdepääsetavus kõigile puuetega kinnipeetavatele. See tähendab, et riik peab kasutama vajalikke abinõusid kindlustamaks, et puuetega kinnipeetavatel on vanglas võimalik elada iseseisvat elu ning osaleda võrdsel alustel ning täies mahus kõigis eluaspektides: nt kasutada sanitaarruume, jalutushoove, raamatukogu, õpperumme, töötubasid, osaleda sotsiaalprogrammides jne. Konkreetse pöördumise läbivaatamisel leidis komitee, et vastustaja ei esitanud piisavaid tõendeid selle kohta, et kaebajal on võimalus iseseisvalt kasutada vangla füüsilist keskkonda, sh sanitaar- ja pesuruumi, jalutuhuovi ja ruume meditsiiniosakonnas. Samuti ei väitnud vastustaja, et kaebajale vangla füüsilisele keskkonnale juurdepääsu tagamine on seotud mingite ületamatute takistustega (nt arhitektuurilist laadi), mis ei võimalda vastustajal kasutada piisavaid meetmeid kaebajale iseseisvaks liikumiseks võimaluste loomisel. Seetõttu leidis komitee, et oli antud juhul tegemist CRPD art 9 ja art 14 rikkumisega.⁶⁰

⁵⁶ <http://www.un.org/disabilities/default.asp?id=150>.

⁵⁷ <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/163.htm>.

⁵⁸ Vt kommentaari p 17 ja pp 25-27, <http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CRPD/Pages/GC.aspx>.

⁵⁹ http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/TBSearch.aspx?TreatyID=4&DocTypeID=5.

⁶⁰ <http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CRPD/Pages/Jurisprudence.aspx>.

71. Ka ÜRO kuritegevuse ja narkomaania vastu võitlemise keskuse käsiraamatus⁶¹ toonitatakse puuetega kinnipeetavatele nende vajadustele kohandatud ruumide tagamise olulisust. Ühtlasi sätestab Euroopa Nõukogu Ministrite Komitee soovitus R (98) 7, mis käsitleb vanglate tervishoiu eetilisi ja korralduslikke külg⁶², art 50, et tõsiste liikumispuuetega kinnipeetavaid ei tohi eraldada nende puuete tõttu teistest kinnipeetavatest, vaid neile tuleb luua kõik võimalused normaalseks eluks. Vangla peab sarnaselt vabas ühiskonnas tagatud võimalustele olema ehituslikult kohandatud ratastoolis ja liikumispuuetega kinnipeetavatele.

72. Alaealiste õigusrikkujate suhtes rakendatavate sanktsioonide ja meetmete Euroopa reeglite art 107 lg 1 ütleb, et puuetega alaealised kinnipeetavad tuleb paigutada tavalistesse asutustesse, mis on kohandatud vastavalt nende vajadustele. Reeglite art 107 lg 2 järgi need puuetega alaealised, keda ei ole võimalik paigutada tavalisse asutusse, tuleb paigutada asutusse, mis vastab nende vajadustele.

73. Selle kirja punktis 1.2 käsitletud üldised nõuded vabale juurdepääsule sanitaarruumidele, mis vastavad hügieeninõuetele ja austavad privaatsust; samuti võimalus kasutada vanni või dušši nii tihti kui vajalik, laienevad kõigile, sh puuetega kinnipeetavatele. Seega tuleb vangla sanitaar- ja pesuruumid kohandada ja sisustada vajalikus ulatuses nii, et need võimaldaksid puuetega kinnipeetavatel võimalikult suurel määral ise, so ilma kõrvalise abita, läbi viia isikliku hügieeni protseduure.

74. CPT on aruandes visiidi kohta Gruusiasse (Abhaasiasse) samuti rõhutanud sanitaarruumide privaatsuse olulisust ning seda eriti osas, mis puudutab puuetega isikuid. Samuti selliste ruumide kohandamise vajalikkust puuetega isikutele.⁶³

75. Puuetega kinnipeetavate kinnipidamistingimused on olnud ka mitme EIK kohtuasja läbivaks teemaks. Nii leidis EIK asjas *Price vs Ühendkuningriik*, et olukorras, kus tõsiste puuetega kinnipeetav ei saanud ilma suurte raskusteta jõuda oma voodisse ega kasutada enda eest hoolitsemiseks sanitaarruume, oli tegemist kinnipeetava väärkohtlemisega, mis on vastuolus EIÕK artikliga 3.⁶⁴ EIK tuvastas asjas *Vincent vs Prantsusmaa*, et kuigi ratastoolis kinnipeetava kamber ja selle sanitaarruum olid kohandatud vastavalt kinnipeetava vajadusele, ei saanud kinnipeetav ilma kõrvalise abita kambrist välja minna ega vanglas ringi liikuda. EIK leidis, et see, et iga kord uksest väljumiseks või sisenemiseks tuli kinnipeetavat ja ratastooli üle ukse eraldi tõsta ning kinnipeetaval ei olnud võimalik iseseivalt vanglas ringi liikuda, võis tõepoolest olla alandav ning vastuolus EIÕK artikliga 3.⁶⁵

76. EIK asjas *Arutyunyan vs Venemaa* tuvastas kohus taas EIÕK art 3 rikkumise olukorras, kus ratastoolis kinnipeetavale ei olnud tagatud kohane juurdepääs meditsiinile, värskes õhus viibimisele ja treenimisele.⁶⁶ EIK asjas *D.G. vs Poola* rõhutas kohus taaskord, et tõsiste liikumispuuetega isikute kinnipidamine tingimustes, mis ei ole kohandatud nende vajadustele, või selliste kinnipeetavate jätmine kambrikaaslaste hooldada, mis puudutab tualeti kasutamist, pesemist ja riidesse panemist, on alandav ning vastuolus EIÕK artikliga 3. Ka konkreetsel juhul tuvastas EIK rikkumise ning kaebaja väärkohtlemise, mis seisnes selles, et tõsiste puuetega

⁶¹ http://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/Handbook_on_Prisoners_with_Special_Needs.pdf.

⁶² <https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=530914&SecMode=1&DocId=463258&Usage=2>.

⁶³ Viide 25, p 94.

⁶⁴ EIK 10.10.2001 otsus asjas *Price vs Ühendkuningriik*, pp 29-30.

⁶⁵ EIK 26.03.2007 otsus asjas *Vincent vs Prantsusmaa*, pp 101-102.

⁶⁶ EIK 10.04.2012 otsus asjas *Arutyunyan vs Venemaa*, p 81.

kinnipeetaval ei olnud vaba juurdepääsu mh dušile ning ta ei saanud hoolitseda enda hügieeni eest ilma kambrikaaslase abita.⁶⁷

77. EIK asjas *Grimailovs vs Läti* tuvastas kohus samuti EIÕK art 3 rikkumise olukorras, kus kaebajal ei olnud võimalik kasutada vangla sööklad, tualette, raamatukogu, poodi, jõusaali, kokkusaamiste tuba, telefonikõnedeks ette nähtud tuba, kuna ratastoolis olles ei pääsenud ta neile ligi.⁶⁸

78. Selle kirja punktides 1.3-1.6 käsitletud üldised nõuded, mis puudutavad kinnipeetavate võimalusi füüsiliseks tegevuseks ja treenimiseks, samuti vanglavälise suhtlemise korraldamist ning avavangla tüüpi režiimil viibimise võimaldamist, laienevad ka puuetega kinnipeetavatele, mistõttu õiguskantsler neil temadel siinkohal pikemalt ei peatu.

79. Eeltoodut arvestades asub õiguskantsler seisukohale, et uue Tallinna Vangla projekteerimisel tuleb luua puuetega kinnipeetavatele nende vajadustele kohandatud ning nende inimväarikust ja privaatsust austavad kinnipidamistingimused. Samuti tuleb puuetega kinnipeetavatele luua teiste kinnipeetavatega võrdväärsed võimalused tööks, õppimiseks ja vaba aja sisustamiseks (sh nt treenimiseks, raamatukogu külastamiseks jne).

4 Kokkuvõte

80. Kokkuvõtvalt teeb õiguskantsler Justiitsministeeriumile seoses uue Tallinna Vangla projekteerimisega järgmised soovitusel:

4.1 Naiskinnipeetavate kinnipidamistingimused

- ennetamaks naiskinnipeetavate väärkohtlemise võimalikkust, samuti tagamaks naistele nende vajadustele vastavad kinnipidamistingimused, tuleb arvestada naiskinnipeetavatele spetsiaalse(te) eluhoone(te) loomisega, mis on meeskinnipeetavate eluhoone(te)st füüsiliselt eraldatud;
- naiskinnipeetavate hügieenivajaduste rahuldamiseks tuleb luua tingimused, mis võimaldaksid naistele vaba juurdepääsu privaatsust austavatele sanitaar- ja pesuruumidele;
- naiskinnipeetavatele tuleb luua võimalused igapäevaseks füüsiliseks tegevuseks ja treenimiseks nii välis- kui siseruumides. See võib tähendada spetsiaalse(te) ala(de) või ruumi(de) eraldamist, vastava varustuse ja seadmete muretsemist;
- emadest naiskinnipeetavatele ja nendega vanglas viibivatele väikelastele tuleb luua teistest kinnipeetavatest eraldi lapsekeskse keskkonnaga majutuspaik. Emadele ja lastele tuleb tagada vaba juurdepääs privaatsust austavatele sanitaar- ja pesuruumidele ning köögile. Samuti tuleb luua väikelaste eakohased mängu- ja treenimisvõimalused nii sise- kui välitingimustes ning näha ette lapsehoiu võimalus;
- vanglasse kokkusaamistele tulnud isikutele tuleb luua mugav füüsiline keskkond ja meeldiv õhkkond, mis arvestab kokkusaajate privaatsusega ning soodustab suhete loomist ja nende hoidmist. Seejuures tuleb arvestada kokkusaamisele tulnud laste vajadustega, nt tagada mängu- või ühistegevuseks vajalike vahendite olemasolu.

⁶⁷ EIK 12.05.2013 otsus asjas *D.G. vs Poola*, p 155 ja p 177.

⁶⁸ EIK 25.09.2013 otsus asjas *Grimailovs vs Läti*, p 153 ja p 162.

Vanglasse kokkusaamisele (sh lühiajalisele) tulnud lastele peab olema tagatud võimalus luua füüsiline kontakt oma vanemaga;

- naiskinnipeetavatele tuleb luua teiste kinnipeetavatega võrdväärsed võimalused sujuvaks üleminekuks vabasse ühiskonda. Selleks võib sobida teatud aja jooksul avavangla tüüpi režiimil viibimine;

4.2 Alaealiste kinnipeetavate kinnipidamistingimused

- alaealistele kinnipeetavatele tuleb luua spetsiaalse(d) eluhoone(d), mis on täiskasvanute eluhoone(te)st füüsiliselt eraldatud ning mille füüsiline keskkond teenib rehabiliteerivaid eesmärke ning tagab alaealiste füüsilist ja vaimset heaolu;
- alaealistele kinnipeetavatele tuleb luua tingimused, mis võimaldaksid alaealistele vaba juurdepääsu privaatsust austavatele sanitaar- ja pesuruumidele;
- alaealistele kinnipeetavatele tuleb luua võimalused igapäevaseks füüsiliseks tegevuseks ja treenimiseks nii välis- kui siseruumides. See võib tähendada spetsiaalse ala(de) või ruumi(de) eraldamist, vastava varustuse ja seadmete muretsemist;
- vanglasse kokkusaamistele tulnud isikutele tuleb luua mugav füüsiline keskkond ja meeldiv õhkkond, mis arvestab kokkusaajate privaatsusega ning soodustab suhete loomist ja nende hoidmist. Seejuures tuleb arvestada alaealiste kinnipeetavate vajadustega, nt tagada kokkusaamisruumis külastajatega ühistegevuseks vajalike vahendite olemasolu;
- alaealistele kinnipeetavatele tuleb näha ette võimalused avavangla tüüpi režiimi kohaldamiseks;

4.3 Puuetega kinnipeetavate kinnipidamistingimused

- puuetega kinnipeetavatele tuleb luua nende vajadustele kohandatud ning nende inimväärikust ja privaatsust austavad kinnipidamistingimused. Samuti tuleb puuetega kinnipeetavatele luua teiste kinnipeetavatega võrdväärsed võimalused tööks, õppimiseks ja vaba aja sisustamiseks (sh nt treenimiseks, raamatukogu külastamiseks jne).

81. Austatud härra justiitsminister, ootan käesolevas kirjas toodud soovitude osas Justiitsministeeriumi tagasisidet kolme kuu jooksul alates kirja saamisest. Võimalusel palun lisage oma vastusele ka koopiad asjassepuutuvatest dokumentidest (ehitusprojekt, kavandatavate hoonete ja osakondade loetelu vmt).

Lugupidamisega

/allkirjastatud digitaalselt/

Nele Parrest
õiguskantsleri asetäitja-nõunik
õiguskantsleri volitusel